

Обитічна коса та Обитічна затока

Імена та адреси укладачів інформаційного листа рамсарського ВБУ:

Стеценко Микола Пилипович, перший заступник начальника державної служби заповідної справи, Мінприроди України, вул. Урицького, 35, м. Київ, 01601, тел.: (044) 451 5904, E-mail: parks@parks.freenet.kiev.ua;

Костюшин Василь Анатолійович, к.б.н., координатор Чорноморської програми Ветландс Інтернешнл, вул. Комінтерну, 1, Київ, 01032, тел.: (044) 256 4862, e-mail: kv@wetl.kiev.ua.

Дата підготовки опису: 1 грудня 2003 р.

Географічні координати: 46°35' пн. ш., 36°12' сх. д.

Розташування: Північне Приазов'я. Приморський район Запорізької обл., за 45 км на південний захід від м. Бердянськ, 30 км на захід від Бердянської затоки.

Висота над рівнем моря: мінімальна – 0,2 м, максимальна – 1,8 м

Площа: 2000 га

Короткий опис: До складу угіддя входять затока і коса, що знаходяться в Азовському морі. Угіддя представлене численними мілководдями, намивними островами та піщаними косами з болотною рослинністю. Має дуже велике значення як місце гніздування та утворення сезонних скупчень водолюбних птахів.

Рамсарські критерії: 3, 4, 6

Обґрунтування рамсарських критеріїв:

(3) Тут регулярно перебуває велика кількість гусеподібних Anseriformes, голінастих Ciconiiformes та сивкоподібних Charadriiformes, які є індикаторами екологічного стану угіддя.

(4) Місце гніздування близько 5 тис. пар водно-болотних птахів та зимівлі кількох тисяч гусеподібних Anseriformes.

(6) Тут гніздиться 1% європейської популяції чаплі великої білої Egretta alba та зимує до 50% європейської популяції чорної морської Aythya marila.

Фізичні особливості ВБУ: Обитічна затока має довжину 30 км, глибину – 6–8 м, дно мулисте, біля берегів – черепашкове. Континентальні береги високі, подекуди прорізані балками. Обитічна коса складається з піску та черепашок, має рівнинний, слабохвилястий рельєф. Її висота зі сходу на захід поступово зменшується. Західне узбережжя, на відміну від східного, сильно порізане невеликими, вузькими бухтами. У центральній частині коси чимало маленьких солоних озер. Під час осінніх та весняних штормів значна частина мілководь та понижень на прибережних ділянках коси затоплюється, а у звужених та понижених місцях утворюються тимчасові канали. Внаслідок алювіальних процесів розміри коси постійно збільшуються. Клімат помірно континентальний з короткою теплою зимою та довгим спекотним літом. Річна кількість опадів становить 300–400 мм, випаровування – 800–900 мм. Середня температура води влітку +22–27°C, максимум – +32°C. Взимку затока замерзає. Солоність води – 13,8‰. Гідрорежим Обитічної затоки здебільшого визначається Азовським морем. Вплив мілководних річок Обитічна, Лозоватка та Корсак незначний.

Фізичні особливості водозбірної території: Обитічна коса заходить в Азовське море на 30 км, між нею і континентальним берегом утворюється Обитічна затока, а остання, у свою чергу, відокремлюється від Бердянської затоки.

Гідрологічна цінність: Угіддя відрізняється багатою фауною гідробіонтів. Вкриті черепашками ділянки дна затоки є гарними нерестовищами для риб.

Тип ВБУ: А, Е

Екологічні особливості: Основними біотопами є луки, болота, дюнні луки та галофітні угруповання з переважанням аргузії сибірської *Argusia sibirica*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*, куничнику наземного *Calamagrostis epigeios*, осоки колхідської *Carex colchica*, ефедри двоколоскової *Ephedra distachya*, миколайчиків приморських *Eryngium maritimum*, молочаю Сегієра *Euphorbia seguierana*, комишівнику звичайного *Scirpoides holoschoenus*, ситнику Жерара *Juncus gerardii*, латуку татарського *Lactuca tatarica*, колосняку китицевого *Leymus racemosus* ssp. *racemosus*, кермеку Мейєра *Limonium meyeri*, очерету звичайного *Phragmites australis*, тонконогу вузьколистого *Poa angustifolia*, покісниці

велетенської *Puccinellia gigantea*, солонцю європейського *Salicornia europaea*, кураю содового *Salsola soda*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani* та соднику солончакового *Suaeda salsa*. На мілководдях затоки є звичайною як повітряно-водна (з очерету звичайного *Phragmites australis*, куги Табернемонтана *Schoenoplectus tabernaemontani*, бульбокомишу морського *Bolboschoenus maritimus*), так і занурена водна рослинність (з камки морської *Zostera marina* і малої *Z. noltii*, рдеснику гребінчастого *Potamogeton pectinatus*, цанікелії великої *Zanichellia major*). На узбережжях затоки та підвищених ділянках коси поширена галофітна, лучна та степова рослинність.

Цінна флора: На підвищених ділянках уздовж узбережжя зростають такі види з Червоної книги України, як тамарикс стрункий *Tamarix gracilis*, астрагал дніпровський *Astragalus borysthenicus* (ендемик), карагана скіфська *Caragana scythica* (ендемик), морковниця прибережна *Astrodaucus littoralis* (ендемик), пирій ковилолистий *Elytrigia stipifolia*, ковили волосиста *Stipa capillata*, найкрасивіша *S. graefiana* і Лессінга *S. lessingiana*, а також рідкісна лікарська рослина солодка гола *Glycyrrhiza glabra*. Мачок жовтий *Glaucium flavum* належить до I категорії ЧКУ.

Цінна фауна:

Ссавці: нориця звичайна *Microtus arvalis* та лисиця звичайна *Vulpes vulpes*.

Птахи. Територія коси та мілководдя, що її оточують, є місцем гніздування або годування 32 видів птахів. Загалом в угідді відмічено 254 види птахів. Під час міграцій та на зимівлю тут збирається до 14–17 тис. особин птахів, зокрема зимує кілька тисяч гусей. Загальна чисельність птахів, що гніздяться тут, становить 4–6 тис. пар. З них слід вказати чаплю велику білу *Egretta alba* (120 пар), мартина жовтоногого *Larus cachinnans* (2 тис. пар), морського голубка *L. genei* (800 пар), мартина середземноморського *L. melanocephalus* (600 пар), баклана великого *Phalacrocorax carbo* (3,5 пар), крячків рябодзьобого *Sterna sandvicensis* (2 тис. пар) і річкового *S. hirundo* (2,1 тис. пар). Основними гніздовими біотопами птахів є намівні острови, солончаки, зарості водно-болотних рослин. Сезонні скупчення спостерігаються у затоці, на озерах, в мілководних лагунах та у гирлах малих річок. У міграційних скупченнях найчастіше та у найбільшій кількості представлені свищ *Anas penelope* (1,4 тис. ос.), крижень *A. platyrhynchos* (6 тис. ос.), гуска білолоба *Anser albifrons* (3 тис. ос.), чернь чубата *Aythya fuligula* (1,2 тис. ос.) і морська *A. marila* (12,2 тис. ос.), крячок білокрилий *Chlidonias leucopterus* (2 тис. ос.), білощокий *C. hybrida* (1,4 тис. ос.) і крячок чорний *C. niger* (1 тис. ос.), лиска *Fulica atra* (2,4 тис. ос.), мартин жовтоногий *Larus cachinnans* (1,3 тис. ос.), морський голубок *L. genei* (1,2 тис. ос.), мартин малий *L. minutus* (1,9 тис. ос.), мартин звичайний *L. ridibundus* (3 тис. ос.), баклан великий *Phalacrocorax carbo* (35 тис. ос.), турухтан *Philomachus pugnax* (2 тис. ос.), крячок рябодзьобий *Sterna sandvicensis* (1 тис. ос.) і річковий *S. hirundo* (900 ос.) та інші.

Риби: У межах угіддя зареєстровані види риб з Червоної книги України (горбиль світлий *Umbrina cirrosa*, білуга чорноморська *Huso huso ponticus*), а також реліктовий вид севрюга *Acipenser stellatus*, який є об'єктом промислового лову.

Соціальні та культурні цінності: Має велике значення для екологічної просвіти, рекреації та наукових досліджень; це традиційне місце рибальства для місцевих жителів.

Землеволодіння: ВБУ: державна та колективна форми власності. Прилеглі землі: державна та колективній форма власності.

Поточне землекористування: ВБУ: Впроваджується, але обмежується і контролюється експлуатація природних ресурсів (рибництво, рибальство, полювання, рекреація тощо). Практикується неорганізований туризм. Прилеглі землі: мають місце перелічені вище форми природокористування, а також традиційне фермерство (випасання худоби, виноградарство, іригація тощо).

Чинники (минулі, сучасні або потенційні), несприятливі для угіддя, в т. ч. зміни у природокористуванні або проекти розвитку: У межах угіддя практикується неорганізований туризм.

Вжиті природоохоронні заходи: Рамсарське угіддя (3UA016). Включає 8863 га орнітологічного заказника місцевого значення «Обитічна коса».

Запропоновані, але ще не виконані природоохоронні заходи: Розробляються плани щодо підвищення природоохоронного статусу угіддя (планується створити Приазовський національний природний парк).

Проведені наукові дослідження: Наукові дослідження здійснюють співробітники Інституту зоології НАН України, Мелітопольського педагогічного університету та Донецького державного університету.

Сучасний стан екологічної освіти, просвіти, інформування та виховання: Поінформованість та освіта у сфері збереження довкілля забезпечується загальноосвітніми школами. Крім того, для основних зацікавлених груп спеціалісти університетів та інших організацій читають лекції.

Сучасний стан рекреації і туризму: У межах угіддя практикується неорганізований туризм.

Юрисдикція: Державний контроль у галузі охорони природи здійснює Державне управління екобезпеки в Запорізькій області.

Орган управління ВБУ: Державне управління екології та природних ресурсів у Запорізькій області. Адреса: вул. 40 років Радянської України, буд. 72а, м. Запоріжжя, 69000; тел: (061) 224 7028, e-mail: zdn@zdn.gov.ua

Джерела інформації:

- 1) Стеценко М. П., Парчук Г. В., Клестов М. Л., Осипова М. О., Мельничук Г. О., Андрієвська О. Л. Водно-болотні угіддя України: Інформаційні матеріали / Під ред. М. П. Стеценка. – Київ, 1999.
- 2) Directory of Azov-Black Sea Coastal Wetlands: Revised and updated / Ed. by Gennadiy Marushevsky. – Kyiv: Wetlands International, 2003. – 235 pp., 81 maps.